

K výchově dětí sebevýchovou rodičů

KAREN DE AHNA

Když se před více než dvaceti lety začalo horlit proti autoritativní výchově, bylo třeba začít vytvářet jiné podmínky dětského vývoje, než byly ty, které zažila generace tehdejších rodičů, totiž nátlak, omezování a potlačování osobnosti.

Odklon od převzatých výchovných praktik byl navíc ještě zesílen nedůvěrou vůči generaci, která se aktivně i pasivně spolupodílela na Hitlerově režimu s jeho vyhlazovacími praktikami a která po skončení války hledala spíše úkryt v postoji „My jsme to přece nevěděli“, místo aby minulost odkrývala, zpracovávala, a tudíž přinesla poučení. Příliš rychle se také přistoupilo - zevně i vnitřně - k budování hospodářského zázraku, za nímž brzy následovalo nové vyzbrojování. Odpověď dětí na tuto situaci spočívala v odtržení od norem chování zprostředkovaných rodiči, jejich způsobů myšlení a jejich hodnotových představ, a v odřeknutí se jakékoli autority („Nevěř nikomu nad třicet let!“).

Nově se formující představy byly zaměřeny především na ctění dětské osobnosti a na právo dítěte na svobodný rozvoj, „aby osobnosti dítěte (pokud možno) byla od prvního dne poskytnuta možnost nepřetržitého a já dítěte podporujícího růstu. S velkou energií a s nadšením byly tyto ideje realizovány v pevné důvěře, že se tak dětem vytvoří předpoklady, aby mohly jít životem jako samostatní, svobodní lidé. Stále znovu přicházejí do poradny rodiče, vzpomínající s odporem na onu dobu, v níž bylo tolik naděje a ideálů, která ale potom vynesla na povrch mnohé, co dnes s odstupem času nelze pochopit, natož s tím souhlasit.

„Například byli rodiče v hračkářství, kde byla i naše dcera, vedeni k tomu, aby nakonec hračky uklidili, protože děti přece nesmějí být obtěžovány takovými požadavky a omezovány tak ve své svobodě. Pak se stalo, že děti vzaly krabice, do kterých jsme právě hračky uklidili, a vysypaly nám jejich obsah k nohám! Pro mne to bylo naprosto absurdní a náležitě jsem se proti tomu postavila. Měla jsem tehdy plnou hlavu pedagogické ideologie, ale uvnitř jsem znejistěla, vyděsila jsem se.“ Brzy se ukázalo, že společný život za takovýchto podmínek je pro všechny zúčastněné nesnesitelný: dospělí byli neustále zaháněni do kouta, až už toho na ně bylo příliš, a do té doby potlačovaná nevole náležitě vybuchla. To vyděsilo nejen děti, nýbrž i rodiče, kteří se najednou přistihovali, že dělají něco, co zásadně odmítali: autoritativně dětem ukazovali, kde je jejich místo, ponižovali je, duševně a v extrémních případech i tělesně je zraňovali. Z toho se zrodil názor, že je nejen naprosto nutné, ale neoddiskutovatelné, aby děti poznaly určité hranice a aby od nich byly vyžadovány i úkony, které nejsou jen pro zábavu.

A přece se v mnoha případech nepodařilo dodat dětem dostatek vnitřní síly, aby se odhodlaly vypořádat se s denními požadavky ve škole i doma. Mezi dětmi je rozšířena velká lenost a jakási ochablost. Vypadá to, že je ochromena nejen jejich vytrvalost a pružnost vůle, ale i schopnost se pro něco nadchnout. Mnoho mladých lidí zasáhla nálada „bodů mrazu“ v ohromující míře. Jistě na tom mají nezanedbatelnou mírou vinu média, hlavně televize, tím, jak působí na děti prázdnotou a pasivitou. Jde však to ostatní na konto omylů v boji proti autoritě?

Když mi rodiče vyprávějí o volních problémech svých dětí, jedna z mých prvních otázek se týká toho, jak jsou na tom v tomto ohledu oni sami; určují si nějaký cíl a jdou za ním až do jeho dosažení? Téměř pravidelně se pak dovídám, jak je to v tomto ohledu těžké! „U nás doma sice nepanuje chaos, děti mají co jíst a co si obléknout, všechny termíny dodržuji, někdy sice na poslední chvíli, možná i se zpožděním, ale dodržuji. Nějak to prostě zvládneme. Ale na ostatní nezbývá čas, spousta věcí se odkládá a to mě deprimuje.“

Z vnějšku to vypadá, že jde jen o otázku času. Ale při bližším zkoumání se ukáže, že veškerá činnost postrádá skutečný směr: představa plánované činnosti je vágní a rozhodnutí ji začít se ponechává víceméně situaci „když na to zrovna narazím“. Když se pak člověk určité práce chopí, napadne ho něco jiného - „Hodit prádlo do pračky!“ - a cestou se ukáže, že je třeba zalít květiny; a když se přinese hadr na utření rozlité vody, je tu nápad utřít celý parapet a tak dále. Mezitím zvoní telefon a přivede nás na úplně jiné myšlenky... A v nejhorším případě je to tak, že se stále něco dělá čistě asociativně, aniž se cokoli dokončilo. Nespokojenost takto vzniklá znamená další zátěž.

Když dítě toto prožívá, znamená to, že se nemůže naučit utřídit si myšlenky, naplánovat si nějakou činnost; nedozví se, jak se vůle napíná vůle k určitému cíli a jak se pak cíle dosahuje. Nikdo mu neukáže, jak se vůle proměňuje ve skutek. Na základě tohoto nedostatku, na vlastní kůži tak prožívaného, reagují mnozí rodiče téměř alergicky a všemi silami se snaží jej odstranit - neustálým napomínáním, vyčítáním a hubováním, aniž si uvědomují, že od dítěte požadují něco, co se nenaučilo a co je navíc blokováno unavujícími rozepřemi.

Moje doporučení proto zní takto: vyvarujte se pokud možno trapného napomínání a obklopujte dítě atmosférou, v níž panuje jasnost a pružnost cílevědomého a povinnosti dbalého konání.

Pomyslíte si, že se to snadno řekne, ale hůře dělá. Vypracovali jsme si proto s rodiči nejdříve denní plán, který se každý večer zkontroloval, a na další den se sestavil nový. Museli jsme dbát naprosto přesně na to, aby předsevzatá věc byla za každou cenu provedena. Jako doprovodný úkol jsem zadávala kreslení forem. Po nějaké době však nebylo možno přehlédnout, že postup vpřed brzdí silný odpor. Pak se náhodou ukázalo, že motivace k cílenému cvičení vůle je příliš slabá, „korumpovaná“. Čím to bylo?

Mnozí „autoritou poškození“ mladí lidé se tehdy nejen odpoutali od nátlaku rodičů (kteří svobodný rozvoj vůle vytrvale brzdili), ale byli pak naplněni ideály vlastního rozvoje, takže se jim přičilo - a přivodilo to negativní duševní i fyzické následky - dělat věci, které neměli rádi. Ve cvičeních a workshopech, zaměřených na získávání vlastní zkušenosti a na seberealizaci, se učili, jak se vyžívat. „Dělej jen to, na čem ti opravdu záleží, a když něco nechceš, prostě to nech být.“ Tím mohla být překážka vůle chápána kladně jakožto výraz vlastní osobnosti a odhalena slabost hodnocení. Požadavek změny se rozplynul.

Následující idealizace nedostatků, zvláště zlehčování práce důležité pro další vlastní rozvoj, částečně přivodila ničivé účinky na volní vlastnosti této generace. To nemusí v běžném denním životě působit až tak podivně. „P chodí pořád pozdě, na to jsme si zvykli“, říká se, nebo „M. prostě nemyslí“. Ale v rodinné a školní výchově jsou následné vady nepřehlédnutelné. Zatěžující nedostatky ve výchově volní stránky mladého člověka, to je jedna strana věci. Druhá, která s ní úzce souvisí, je otázka autority, kterou dítě v dospělém hledá.

„Nestavme před mladého člověka autoritu jako neotřesitelnou veličinu. Skončeme s přesilou dospělých, která určuje, co se smí a co nikoli.“ To byla deviza

šedesátého osmého roku. Zato „partnerství“ bylo kouzelné slůvko doby - v mnohém platí ještě dnes - a mělo dítěti zajistit rovnoprávnost. Tím mu byla vzata možnost vzhlížet k člověku, který mu měl co říci. Místo toho se dětem a dospívajícím vnucoval pocit vlastní velikosti, kterého byli plni a který je nutil investovat síly do samostatnosti, k níž ještě nedorostli.

Tím dochází k něčemu, co Erich Gabert označuje za „předčasné duševní zrození“. „Do bytosti, která je příliš brzo samostatná a před vnějším světem uzavřená, nemohou už proudit v plné míře síly citu, taková bytost nemůže správně růst a vyvíjet se, zakrňuje, a po letech takového vývoje je slabochem v cítění, duševním mrzákem. Takového člověka nic nenadchne, není činorodý, nemůže mít nikoho a nic rád, všechno je mu nudné, lhostejné, a aby se v něm nějaký cit projevil, potřebuje podněty a stimulace zvenčí, potřebuje senzace všeho druhu.“

Tady nelze mluvit o „svobodě“, naopak. Jasně se tu ukazuje, že dospívající potřebuje autoritu (která nemá co dělat s autoritářstvím), aby získal schopnost být svoboděn. Těžká úloha pro rodiče!

Co dělá autoritu z člověka, kterého představujeme mladistvému? Aby byl schopen z bohatých znalostí odpovídat na otázky, budeme od něho očekávat vědění, životní zkušenost a cílevědomost. Má se stát prostředníkem mezi životem, jeho zázkaly a požadavky, a mladým člověkem, který by si rád přivlastnil svět. I když si bude autorita udržovat svou převahou určitý odstup - který je ovšem předpokladem k tomu, aby k ní mladý člověk vzhlížel - přesto bude laskavým a zodpovědným postojem vybudován most k mladému člověku. To, čeho se tak dosáhne, neodděluje člověka, nepozvedá ho k osamělým výškám, ale spíše vytváří zvláštní smysluplný vztah k věcem, který spočívá v úctě ke všemu bytí a ke svobodě jednotlivce zvláště. Proto také je možné se podřídit mínění či radě takové „láskyplné autority“, jak to vyjádřil Rudolf Steiner.

Laskavost a účast srdce na jedné straně, jasnost a určitost mínění na straně druhé, to jsou dva sloupy nesoucí pravou autoritu. Vyžaduje to, aby se člověk neustále učil a vynakládal určité úsilí. Takový vývoj je odkázán na vůli umocněné silou já, na vůli proniknuté láskou „ke všemu, co je kolem mne“. V tomto smyslu zůstává autorita více jen cílem, než aby jí bylo zcela dosaženo, ale už jen snaha o ni osloví mladého člověka žádoucím způsobem.

I když může podnět k přemýšlení o nabytí autority a síly vůle vyplývat jen z nutnosti napravovat z různých důvodů škody způsobené na mladistvých, je zároveň vidět, že to, co chceme rozpracovat, leží v širokém smyslu přímo na cestě, o kterou jednotlivec usiluje podstatou své bytosti a které závisí trvání tohoto lidstva. Prožíváme tu, že se zde něco děje, protože dospívající potřebuje pro svůj vývoj setkání s opravdovým lidským bytím a dospělý z toho může čerpat impulsy pro svůj další rozvoj. Jestliže tuto osudovou určenost lidstva rodiče i dítě takto pochopí, najde otázka, k čemu je zapotřebí volní výchovy a cesty k vědomí já, skutečnou motivující odpověď.